

Məhəmməd Məmmədov
Bakı Dövlət Universiteti (Azərbaycan)
mehammedmemmedli@mail.ru

F.KÖÇƏRLİNİN “BALALARA HƏDİYYƏ” KİTABI UŞAQ FOLKLORUNUN MÜKƏMMƏL NÜMUNƏSİ KİMİ

Açar sözlər: Firidun bəy Köçərli, folklor, uşaqların psixologiyası, hafizə, yaş səviyyəsi, nağıl, atalar sözü, yanılmac, tapmaca, qoşma

F.Köçərliyə qədər XX əsrdə uşaq ədəbiyyatı haqqında bir sıra elmi-nəzəri fikir və mülahizələr yaransa da, bu sahədə sistemli tədqiqat onun adı ilə bağlıdır. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı XX əsrə qədər müstəqil bir yaradıcılıq sahəsi kimi deyil, əsasən şifahi xalq yaradıcılığı və yazılı ədəbiyyatla əlaqəli şəkildə inkişaf etmişdir. Uzun əsrlərdən bəri ağızdan-ağıza, dildəndilə keçərək büllurlaşmış xalq ədəbiyyatı nümunələri bu qabaqcıl maarifpərvər ziyalını düşündürən əsas məsələlərdən biri olmuşdur. Xalq ədəbiyyatını xalqın sərmayəsi adlandıran F.Köçərli uşaqlar üçün yazılmış “Balalara hədiyyə” kitabının müqəddiməsində şifahi söz sənəti nümunələrinin toplanması əhəmiyyətindən bəhs edərək yazırdı: “Keçmişdə şan və şöhrət sahibi olan türk milləti öz məişətinə, ayin və adətinə aid yaratdığı qısım-qısım nağıl və hekayələr, gözəl mənşümə və bayatılar, hikmətamiz məsəllər (atalar sözü), nazik mənalı müəmma və tapmacalar, balalar qəlbi açan düzgülər və yanılmaclar, heyvanat qismində məxsus “sayaçı sözlər” mürur əyyam ilə xatirələrdən çıxıbdır və bu halda unudulmaqdadır”(1, 1-2). F.Köçərli qeyd edirdi ki, tarixi keçmişini, dilini, vətəninə sevmə inkişaf etmiş millətlər öz şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini “...kamali-şövq və diqqətlə cəm edib ziqiyət sərmayə kimi saxlayır və balalarının ilk təlim və tərbiyəsini onları öyrətməklə başlayır” (1, 2). Deməli, folklorun təlim-tərbiyə üçün əhəmiyyətini ilk plana çəkən F.Köçərli bütün qabaqcıl ziyalılarımızın diqqətini bu işə cəlb etmək istəyirdi.

F.Köçərli ağız ədəbiyyatının toplanması istiqamətində qonşuların bizdən daha irəli getdiyini göstərir və Azərbaycanda toplama işinin ləng aparılmasının başqa fəsadlarla nəticələndiyini də açıb göstərirdi: “Bu barədə qonşularımız daha irəli gediblər. Türk millətinin əsrlərcə yaradıb vücuda gətirdiyi nağıl və hekayələri və xoşlarına gəlmiş məsəlləri özlərinə məxsus edib “erməni nəql və məsəlləri” adı ilə başqalarına elan edirlər. Amma biz onların qədrini bilmirik və itib-batmağına əsla etina etmirik, bu işdə qəflətdə qafil olduğumuz kimi bu məsələlər dəxi böyük səhv və qəflətimiz zahir olur” (1, 1-2).

Göründüyü kimi, F.Köçərliyə daha çox narahat edən Azərbaycan xalqının yaratdığı şifahi ədəbiyyat nümunələrinin ermənilər tərəfindən mənimsənilməsi və o örnəkləri öz adlarına çıxması idi. “Qəflətdə qafil” olanda xalqın milli mənəvi, hətta maddi sərvətlərinə yiyə və sahib çıxmayanda onu erməniləşdirmək və ya yadlaşdırmaq, xalqın keçmişini, yaşam tərzini milli duyğu və düşüncələrini, milli psixologiyasını əlindən almaq, özünü küləşdirmək də asan olur. O, yaxşı bilirdi ki, hər bir millətin milli mənəvi dəyərlərdən böyük sərvəti yoxdur (10, 239). Deməli, həmin dövrdə “erməni nəql və məsəlləri” adı altında ermənilər tərəfindən Azərbaycan mənəvi sərvətinin və milli dəyərlərin mənimsənilib açıq-aşkar talan edilməsi qabaqcıl ziyalımızı bərk narahat etmişdir.

1912-ci ildəki ilk nəşrindən yüz ildən artıq bir müddət keçməsinə baxmayaraq, bu gün də aktuallığını itirməyən “Balalara hədiyyə” kitabının tərtibi və nəşrinin əsas məqsədlərindən biri folklor nümunələrinin toplanılması, gələcək nəsillərə ötürülməsi idi.

Görkəmli pedaqoq “Balalara hədiyyə” kitabına uşaqların yaş xüsusiyyətlərinə uyğun, mövzu və forma etibarilə sadə, səmimi, tərbiyəvi əhəmiyyəti olan nümunələr daxil etmişdir. Ona görə də həmin məcmuəni oxuyan “balalar şadlanacaq, bu səbəbə ki, onda dərc olunan əsərlərin cümləsi onların dünyasındadır, təbiətlərinin iqtizasına müvafiqdir”. Göründüyü kimi, alim, pedaqoq, folklorçu, ədəbiyyatşünas F.Köçərli həmin kitabın tərtibatı işində nə qədər zəhmət çəkmişdir (7, 148).

F.Köçərli kitabın əvvəlinə yazdığı müqəddimədə həmin kitabın böyüklər üçün də mühüm əhəmiyyət daşıdığını belə göstərirdi: “Böyük adamların yürekələrinin açılmasına səbəb olacaqdır ki, onlar mütəaliyə əsasında öz uşaqlıq vaxtlarını bilaxtiyar xatirələrinə gətirəcəklər. Bu isə – qəlbi şad etmək üzlüyündə xidmətdir” (1, 1). Görkəmli alim haqlı olaraq belə bir qənaə-tə gəlir ki, oxucular bu kitabı oxuduqda onların ürəkləri şadlanacaq və onlar uşaqlıq dövrünün xatirələrini bir daha yaşayacaqlar.

Fikrimizcə, görkəmli pedaqoq “Balalara hədiyyə” kitabını tərtib edərkən mətnlərin məzmunu ilə uşaqların psixologiyasının, maraq dünyasının bir-birini tamamlamasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Müəllif tərtib etdiyi kitaba uşaqların yaş xüsusiyyətlərinə uyğun materiallar seçdiyindən, onların qavrama qabiliyyətlərini nəzərə almış, nümunələrin dilinin sadəliyinə xüsusi fikir vermişdir. F.Köçərli bir müəllim kimi bədii cəhətdən mükəmməl, dərin məzmunlu, dil-üslub cəhətdən sadə olan əsərlərin uşaqların təlim-tərbiyəsində oynadığı böyük rolunu 1912-ci ildə toplayıb çap etdirdiyi “Balalara hədiyyə” adlı kitabında nəzəri cəhətdən əsaslandırmışdır. Görkəmli tənqidçi Seyid Hüseyn “İqbal” qəzetinin 1913-cü il 23 may tarixli 366-cı nömrəsində “Balalara hədiyyə, yaxud “Qafqazda birinci kitab” adlı məqaləsində əsəri yüksək qiymətləndirir (8, 53). Bu əsərin nəşrini alqışlayan və onu müsbət bir hadisə kimi qiymətləndirən S.Hüseyn yazırdı: “Balalara hədiyyə” kitabı cocuqların ruhuna azuqə verdiyi kimi, bö-yüklərimizin də cocuqluğunu və ondakı yaşayışını xatirinə gətirərək onlarda keçmişinə və millətinə qarşı bir istək və məhəbbət duyğusu ayıldır” (9).

1912-ci ilin may ayında İsabəy Aşurbəylinin “Kaspi” mətbəəsində çap olunmuş 102 səhifəlik “Balalara hədiyyə” kitabı iki hissədən ibarət olub, 75 kiçik həcmli didaktiki əsərləri öz-ündə cəmləşdirmişdir. Müəllif yaş səviyyəsinə müvafiq olaraq birinci hissəyə 49, ikinci hissəyə 26 didaktik mənzum parça, nağıl, hekayə, tapmaca, atmaca, sayaçı sözlər və başqa təlim-tərbiyə üçün zəruri olan mətnlər salmışdır. F.Köçərlinin ölümündən sonra bu kitab 1967-ci ildə ədəbiyyatşünas Bəkir Nəbiyevin tərtibi və redaktorluğu ilə yenidən çap edilmişdir (6, 172). Görkəmli pedaqoqu kiçikyaşlı uşaqların gələcəyi daha çox düşündürdüyündən A.Şaiqə ünvanladığı məktubda yazırdı: “Xırdaca uşaqlar üçün yazılan nağıl və hekayələr nə qədər asan və sadə olsa, nə qədər açıq dildə yazılsa və uşaqların fəhminə yaxın olsa, bir o qədər mənzurda olan məktəblər artıq dərəcədə hasilə gəlib yaxşı meyvələr gətirər” (11, №6, 168).

F.Köçərli “Balalara hədiyyə” kitabında, nağıllar, mahnılar, bayatılar, sayaçı sözləri ilə yanaşı, uşaqların hafizəsini gücləndirmək, fikrini aydın ifadə etməsini, düzgün tələffüz vərdişlərinə yiyələnməsini və s. aşılmaq məqsədi ilə paremioloji vahidlərə - məsəllərə, tapmacalara, yanılmaclara və müxtəlif uşaq oyunlarına da geniş yer ayırmışdır. “Balalara hədiyyə” kita-

bında kiçik həcmli nağıllar xüsusi zövqlə seçilmiş və qruplaşdırılmışdır. F.Köçərlinin seçdiyi və qruplaşdırdığı “Göyçək Fatmanın nağılı”, “Xoruz və padşah”, “Ərincək it”, “Qurd” və s. kimi nağıl və alleqorik hekayələr öz məzmun və ideyasına, sağlam məfkurəsinə görə dövr üçün çox səciyyəvi idi. Məsələn, uşaqları əməyə alışdırmaq, hər işi vaxtında görmək vərdişi yaratmaq üçün o, “Ərincək it” adlı kiçik alleqorik hekayəyə müraciət edir:

“Qış olanda it deyir:
Yaz olaydı, özümə bir çul toxuyaydım.
Elə ki yaz gəlir, it tənbelləşib deyir:
Eh kim əyirib, kim toxuyacaq?” (2, 4)

“Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm” nağılı ilə ana məhəbbətinin ülviliyi verilir. Ayıq olmağın, böyüklərin nəsihətinə qulaq asmağın vacibliyi bu əsərin əsas ideyasını təşkil edir. Nağılın sonunda hiylə işlədən qurdun keçdi tərəfindən məğlubıyyəti, ədalətsiz hökm çıxaran zülmkarların aqibətinin ölümlə nəticələnməsi uşaqlara təbii və inandırıcı görünür (2, 41-45).

F.Köçərli uşaqların yaş səviyyəsinə müvafiq gələn hadisələri qələmə almış və xeyrin şərx üzərində qələbəsini həyatı faktlarla əyani şəkildə nümayiş etdirmişdir. “Göyçək Fatmanın nağılı”nda ögey ana öz çirkin qızının səadətini yetim Fatmanın bədbəxtliyi üzərində qurmaq istəyir. Məhz buna görə Fatmaya kömək edən qara inəyi hiylə ilə kəsdirir. “Göyçək Fatmanın nağılı”nın bu variantında xeyrixah köməkçi, hamı funksiyasını sehrkar qarı – div anası yerinə yetirir. Sehrkar qarı yetim Fatmanı sınağa çəkir. Göyçək Fatma div qarısının sınağından uğurla çıxır. Onun ağıl və qabiliyyətini görən qarı ona doğru yol göstərir: “Gedərsən, qabağına bir ağ su, bir qara su və sonra bir qırmızı su çıxacaq. Ağ suda çimərsən, qara su ilə saçını yuyarsan, qırmızı sudan yanaqlarına sütersən. Bir də qarı öz tükündən verdi və dedi ki, mən sənə lazım olsam, yandırarsan, yanında hazır olaram” (2, 62). Analıqın qızı keçəl Fatma isə sehrkar qarının sınağından uğursuz çıxır. Odur ki, qarı ona hər şeyi əksinə məsləhət bilir, nəticədə keçəl Fatma daha da eybəcər bir kökə düşür. Sehrkar qarı göyçək Fatmanın çətin dəqiqələrində onun köməyinə çatır və ögey ananın çirkin əməllərinə mane olur. Nəticədə, Fatma xoşbəxt olur, padşah oğluna ərə gedir (2, 61-69).

Görkəmli pedaqoqun bu tip nağılları “Balalara hədiyyə” kitabına salmaqda məqsədi uşaqların dünyagörüşlərini kamilləşdirmək, haqqın, ədalətin həmişə şərx, qara qüvvələr üzərində qələbəsinin zəruriliyini anlatmaq və başa salmaq olmuşdur.

F.Köçərli “Balalara hədiyyə” kitabında bayatılara, laylalara, sayacı sözlərinə də geniş yer vermişdir. Məsələn, bəndləri bayatı formasında yazılmış “Dağlar” şeirində vətənə məhəbbət hissi təbliğ olunur. Müəllif insan ayaqları dəyən dağları “toylu-bayramlı”, insanlar köçəndən sonra isə “doqquz ay yaşlı” adlandırır:

Mən aşiq yastı dağlar,
Qar gəldi, basdı dağlar.
Üç ay toylu-bayramlı,
Doqquz ay yaşlı dağlar... (2, 70)

Kitabda verilmiş layla nümunələrinə gəlincə, onlarda anaların istək və arzuları, xəyal və düşüncələri öz əksini tapır:

Layla dedim adına,
Haqq yetişsin dadına,
Hər layla eşidəndə,
Balam düşər yadıma.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla! (2, 28)

Sayaçı sözlərinin çap olunduğu ikinci mənbə “Balalara hədiyyə” məcmuəsidir. Sayaçı sözləri barədə ilk elmi məlumat verən ədib “Köçərilərin övza və əhvalı” məqaləsində bu nəğmələrin tərəkəmələrin məişət tərzindən doğduğunu bildirir. Bütün ömrü boyu bu nəğmələrin toplanması və araşdırılması ilə məşğul olan F.Köçərli ananın dediyi layla ilə qoyun və ya keçiyyə edilən müraciətlər arasında yaxınlıq görərək yazırdı: “Necə ki ana şirin və dadlı dil ilə balasına laylay çalır, habelə də bizim tərəkəmə xalqı – qoyun becərənlər öz qoyunlarını mehriban və şirin dil ilə vəsf qılırlar. Təfavüt ancaq bundadır ki, ana övladını “balam” sözü ilə yad edir, amma qoyun sahibi qoyununu “nənəm” kəlməsi ilə oxşayır” (4, 229). Kitabda sayaçı sözləri ilə bağlı nümunələr “Səlam əleyk say bəylər” ifadəsi ilə başlayır:

Səlam əleyk say bəylər,
Bir-birindən yey bəylər!
Saya gəldi gördünüz?
Salam verdi aldınız?
Alını təpəl qoç, quzu
Sayaçıya verdiniz? (2, 79)

Verilmiş örnəklərdən belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, sayaçı nəğmələri öz ilkin məzmun xüsusiyyətlərini nisbətən fəal qoruyan nümunələr olmuşdur:

Bu saya kimdən qaldı?
Adəm atadan qaldı.
Adəm ata gələndə,
Qızıl öküz duranda
Qızıl buğda bitəndə,
Dünya binnət olanda
Musa çoban olanda
Şişliyimiz erkəcdi... (2,79)

Görkəmli pedaqoq ata-babalarımızın qoyunun xeyir-bərəkəti ilə bağlı yaratdıqları atalar sözü və məsəllərinə də müraciət edir: “Qoyunun yüz olunca, dərisi min olar” və ya

“Qoyunun oldu əlli,
Adın oldu bəlli.

Qoyunun oldu yüz,
Gir içində üz” və s. (2, 12)

“Balalara hədiyyə” kitabında bəhs etdiyimiz janrlarla yanaşı, bu və ya digər folklor mətnlərini tamamlayan, fikri aydınlaşdıran atalar sözü və məsəllərə, tapmacalara, yanılmaclara, həmçinin uşaq oyunlarına da geniş yer vermişdir. Fikrimizcə, görkəmli pedaqoqun bu paremioloji vahidlərə “Balalara hədiyyə” kitabında yetərincə yer ayırması uşaqların hafizəsini gücləndirmək, nitqini zənginləşdirmək, düzgün tələffüz vərdişlərinə yiyələndirmək, fikrini aydın ifadə etmək, müstəqil düşünmək qabiliyyəti və s. aşılamaq məqsədi ilə izah edilməlidir. Məsəl, tapmaca, yanılmac və s. kimi janrlar ayrıca deyil, hər mətnin sonunda onun məzmun və ideyasına müvafiq şəkildə verilmişdir. Məsələn, “Ərincək it” adlı alleqorik hekayə (2, 4-5), “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm” (2, 41-43), “Tülkü və kəklik” (2, 50-52), “Nazıkbənazik və Tazıkbətazik” (2, 24-27) nağılları, bayatı formasında olan “Dağlar” (2, 70) şeiri və s. nümunələr müvafiq atalar sözləri ilə tamamlanmışdır.

F.Köçərli uşaqların zehni inkişafına kömək edən, onları əyləndirən və düşündürən tapmacaların təlim-tərbiyəvi əhəmiyyətini nəzərə almış, həyatın müxtəlif sahələrindən bəhs edən 41 maraqlı tapmacanı kitaba daxil etmişdir. Tapmacaların özəlliklərini yaxşı bilən Firidun bəy Köçərli onların toplanmasına, nəşrinə, tədqiqinə böyük önəm vermişdir. O, çox təcrübəli və səriştəli folklor toplayıcısı olduğundan həmin tapmacalar mətnlərinin mükəmməlliyi, təhriflərə daha az yol verilməsi ilə seçilir. Məsələn, müəllif “Yaz” şeirindən sonra “Üçü bizə yağdır // Üçü cənnət bağıdır. // Üçü yığar gətirər, // Üçü vurur dağidar “(3, 20-21), “Qızlar nəğməsi”ndən sonra “Biz-biz idik // Yüz qız idik // Bizi üzgülər // İpə düzdülər // Qırğın gəldi qırıldıq // Şükür olsun ki, dirildik” (2, 32), İ.A.Krılovun “Tülkü və üzüm” şeirinin tərcüməsindən sonra “İki tülkü balası, üç anası, dörd atası, neçə eylər hamısı?” (2, 34) və s. nümunələr mətnin məzmununa uyğun verilmişdir. Onun nəşr etdirdiyi tapmacalar arasında bayatı formasında, həmçinin riyazi hesablamalar üzərində qurulmuş və qıfılənd şəkildə qoşulmuş tapmaca nümunələrinə də rast gəlinir (2, 21;36;47;53;72).

Düzgün tələffüz vərdişləri və düşüncə tərzinin yaranmasında mühüm rol oynayan yanılmac janrı da “Balalara hədiyyə” kitabında xüsusi yer tutur. F.Köçərli “Balalara hədiyyə” kitabına yanılmacları salmaqda yalnız əyləndirmək və güldürmək məqsədi güdməmişdir. O həmçinin yanılmaclar vasitəsilə uşaqlar da oxşar səs və sözlərin düzgün tələffüz vərdişlərini formalaşdırır, biliklərini dərinləşdirir, təsəvvür və təxəyyülünü inkişaf etdirir, onların nitqini canlı xalq danışığı dilinə yaxınlaşdırır, söz ehtiyatını zənginləşdirir. Kitabda verilmiş hər bir yanılmac nümunəsində müxtəlif hadisə və məsələlər əks olunmuşdur. Bəzi yanılmaclara nəzər salaq: “Ay qılquyruq qırqovul, gəl bu kola gir, qılquyruq qırqovul” (2, 35).

“Getdim, gördüm bir dərədə iki kar, kor, kürkü yırtıq kirpi var. Dişi kar, kor, kürkü yırtıq kirpi erkək kar, kor, kürkü yırtıq kirpinin kürkünü yamamaqdansa, erkək kar, kor, kürkü yırtıq kirpi dişi kar, kor, kürkü yırtıq kirpinin kürkünü yamayır” (2, 53).

“Bazarda nə ucuz? Mis ucuz, küncüt ucuz, duz ucuz” (2, 21)

Bu yanılmac nümunələrindəki oynaqlıq, şirinlik uşaqların estetik tərbiyəsinə mühüm təsir göstərməkdədir. Görkəmli pedaqoqun “Balalara hədiyyə” kitabında Aşıq Əmrahın “Aranla yaylağın bəhsi” qoşmasına rast gəlirik (2, 76-77). Həmin qoşmada Aşıq Əmrahın da,

yaylağın da özünəməxsus gözəlliyə malik olmasını, mükəlimə yolu ilə poetik bir dillə ümumiləşdirir:

Aran deyər, bağça mənim, bağ mənim,
Gecə-gündüz qulluq eylər bağbanım.
Geymək üçün yaşıl mənim, al mənim,
Süsən sünbül, gülşənliklər mənimdir.

Yaylaq deyər, mənəm çeşmələr başı,
Axar, heç qurumaz didəmin yaşı,
Pələnglər yatağı, ovçu sirdaşı,
Köksü ala, qarlı dağlar mənimdir. (2, 77)

F.Köçərli Xəstə Qasımın “Nəsihət” qoşmasını və ya sonrakı nəşrlərdə “Olmaz” adı ilə getmiş ustadnaməsini “Balalara hədiyyə” kitabına salmaqla xalqımızın müdrik sözlərini, istək və arzularını yeni nəslə çatdırmağı vacib sayır. Görkəmli ədib bu zaman Xəstə Qasımın həyat və cəmiyyət haqqındakı fəlsəfi düşüncələrinin, həmçinin müdrik kəlamlarının uşaqların başa düşəcəyi bir dildə yazıldığını nəzərə alır. Şeirdən görüldüyü kimi, aşırıq el arasında mövcud olan “Ağac bəsləgilən, barın yeyəsən”, “Namərd yalançıya sirtin söyləmə”, “Bivəfa dilbərdən sənə yar olmaz”, “İgid odur tənə oxun atmasın, halal mayasına haram qatmasın” və s. bu kimi atalar sözləri və məsəllərdən istifadə etmiş, danışığı dili ilə ədəbi dil arasında əlaqə yaratmış, hər bir müdrik sözün mahiyyətini açmağa çalışmışdır (2,78).

“Balalara hədiyyə” kitabında Kərəmin dilindən deyilmiş “Durnalara xitab” qoşmasının bir qədər fərqli şəkildəki variantı “Azərbaycan dastanları”nın II cildində verilmişdir. Bu variantda qoşma cəmi üç bənddən ibarətdir (5, II c.,47). Həmin kitabın qeydlər hissəsində göstərilir ki, dastanın başqa bir variantında bu qoşma 4 bənddən ibarətdir və burada olmayan III bənd belədir:

Zalım şahın pəncəsinə düşərsiz ,
Uca dağı, ormanları keşərsiz ,
Yaz gələndə, yaylaqlarda gəzərsiz ,
Qırılmasın qanadınız, qolunuz (5, II c.,390).

Bu bənd “Balalara hədiyyə” kitabında verilmiş qoşmanın həmin bəndi ilə üst-üstə düşür. “Balalara hədiyyə” kitabında həmçinin uşaqların tərbiyəsinə, əxlaqına dünyagörüşünün formalaşmasına, kamilləşməsinə kömək edən “İt və pişik”(2,3-4) “Dəvə və tikan” alleqorik hekayələri (2,23-24) , İ.A.Krılovun “Tülkü və üzüm” (2, 33-34), Q.B.Zakirin “Tülkü və Qurdu” (3, 45-46), “Dəvə və eşşək” (3, 48-50) təmsilləri və s. verilmişdir.

Uzun müddət Azərbaycan məktəblərində bir dərslik kimi istifadə edilmiş bu kitablarda F.Köçərli uşaq qəlbinin incəliklərinə yol tapmış, xalqımızın bu gözəl folklor örnəkləri ilə uşaqların psixologiyasının, dünyagörüşünün formalaşmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Vətəninə, xalqını və dilini böyük bir məhəbbətlə sevən F. Köçərli vətənpərvər bir ziyalı kimi “Balalara hədiyyə” kitabında həm yazılı ədəbiyyatımızdan, həm də şifahi xalq yaradı-

cılığımızdan dəyərli örnəklər verməklə milli oyanış, özünüdərk, maarif və mədəniyyətin yüksəliş məsələsini ön plana çəkmişdir. Fəridun bəy Köçərli bu əsəri ilə Azərbaycan folklorşünaslığına yeni ruh, yeni nəfəs gətirmiş, onu yeni ideya-bədii keyfiyyətlərlə zənginləşdirmişdir. Deməli, F.Köçərli qabaqcıl bir pedaqoq kimi folkloru cəmiyyətdə gənc nəslin tərbiyəsi və savadlanması üçün mühüm vasitələrdən biri hesab etmişdir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Köçərli F. Balalara hədiyyə (Milli nağıl, məsəl, tapmaca, bilməcə və növbənöv mənzumələr məcmuəsi). Bakı: Kəspı mətbəəsi, 1912
2. Köçərli F. Balalara hədiyyə / Tərtib edəni və redaktoru B.Nəbiyev. Bakı: Gənclik, 1967,88 s.
3. Köçərli F. Balalara hədiyyə .Bakı: Gənclik, 1987, 75s.
4. Köçərli F. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərb. SSR EA nəşriyyatı, 1963, 341 s.
5. Azərbaycan dastanları. 5cildə. II cild. Bakı: “Lider nəşriyyat “, 2005, 448 s.
6. Bəktəşi İ. F.Köçərlinin yaradıcılıq yolu. Bakı: Yazıçı, 1986, 184 s.
7. Əfəndiyev P. Azərbaycan folklorşünaslığının tarixi. Bakı: ADPU, 2006, 475 s.
8. Əfəndiyev P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı: “Elm və təhsil”, 2012, 600 s.
9. Hüseyn S. Balalara hədiyyə, yaxud Qafqazda birinci kitab // “İqbal” qəzeti, 23 may 1913-cü il, № 366
10. Qasimov C. Azərbaycan folklorşünaslığı və Sovet totalitarizmi. Bakı: Nurlan, 2011, 599 s.
11. Talıbzadə K. F.Köçərlinin A.Şaiqə məktubları // “Azərbaycan” jurnalı, 1967, № 6,s. 167-174

SOURCES:

1. Kocharli F. Gift for children (the Collection of national fairy tales, sayings, riddles, charades and different poems). Bakı: Caspian Publishing house, 1912
2. R.Kocharli F. Gift for children /the Composer and editor B.Nabiyev. Bakı: Ganjlik,1967,88 p.
3. Kocharli F. Gift for children. Bakı: Ganjlik, 1987, 75 p.
4. Кочарли Ф. The selected works. Bakı: Publishing house of Academy of Sciences of Azerbaijan SSR, 1963, 341 p.
5. Azerbaijani dastans. In 5 vol. T. II. Bakı: “Publishing house the Leader”, 2005, 448 p.
6. Bektashi I. F.Kocharli. Bakı: Yazichi, 1986, 184 p.
7. Efendiyev P. The Azerbaijani folklore criticism history. Bakı: Azerbaijan Government Pedagogical Institute, 2006, 475 p.
8. Efendiyev P. The Azerbaijani oral national literature. Bakı: “Science and Education”, 2012, 600 p.
9. Husseyn S. Gift for children, or the first book on Caucasus // “Iqbal” newspaper, on May, 23rd 1913, №366
10. Gasimov J. Azerbaijani folklore criticism and the Soviet totalitarianism. Bakı: Nurlan, 2011, 599 p.
11. Talybzadeh K. F.Kocharli’s Letter to A.Shaik // “Azerbaijan” magazine, 1967, №6, 167-174

Магомед Мамедов
Бакинский государственный университет (Азербайджан)

**КНИГА «ПОДАРОК ДЕТЯМ» Ф.КОЧАРЛИ КАК СОВЕРШЕННЫЙ
ОБРАЗЕЦ ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА**

РЕЗЮМЕ

В статье определяются вопросы оформления и основные цели издания книги «Подарок детям». Известный литератор включил в эту книгу простой по своей форме и содержанию материал воспитательного характера с учетом возрастных особенностей детей. В предисловии к своей книге автор, подчеркивая значение собирания образцов устного народного творчества, указывал вместе с тем на то, что соседствующие с азербайджанцами народы опережают нас в данном направлении. Ф.Кочарли был очень обеспокоен по поводу явного присвоения армянами азербайджанских духовных и национальных ценностей, изданных ими под названием «Армянские сказки и притчи».

В книге выдающегося педагога «Подарок детям», состоящей из 102 страниц и содержащей 75 малых дидактических произведений, наряду со сказками, песнями, баяты (народными четверостишиями), считалками, также широкое место отведено паремиологическим единицам – поговоркам, загадкам, скороговоркам и различным детским играм с целью развития у детей памяти, четкого выражения своих мыслей, правильного произношения и других навыков и способностей. Включив в книгу «Подарок детям» фольклорный материал, автор преследовал несколько целей: совершенствовать мировоззрение детей, объяснить им необходимость уверенности в победе добра и справедливости над злом, а также привить им навыки правильного произношения. Пословицы и поговорки, загадки скороговорки и другие подобные жанры фольклора приводятся в книге не отдельно, а вслед за текстом, соответствуя его содержанию и идее.

Приведенными в своей книге «Подарок детям» фольклорными материалами Ф.Кочарли оказал значительное влияние на процесс формирования детской психологии, их мировоззрения. Следовательно, Ф.Кочарли как передовой педагог считал фольклор одним из важных средств воспитания и просвещения подрастающего поколения.

Ключевые слова: Фиридун бек Кочарли, фольклор, детская психология, память, возрастной уровень, сказка, пословицы, скороговорки, загадки, гошма.

Magomed Mammadov
The Baku State University (Azerbaijan)

**F.KOCHARLI'S "A GIFT TO CHILDREN" BOOK AS THE PERFECT SAMPLE OF
CHILDREN'S FOLKLORE**

SUMMARY

In the article are defined some questions of registration and main objectives of the edition of the "A gift to Children" book. The known writer has included in this book idle time under the form and

the maintenance a material of educational character taking into account age features of children. In the foreword to the book the author, underlining value of collecting of samples of oral national creativity, specified at the same time that the people adjoining to Azerbaijanians advance us in the given direction. F.Kocharli has been very disturbed concerning obvious assignment by Armenians of the Azerbaijani cultural and national values published by them under the name “the Armenian Fairy Tales and Parables”.

In the “A gift to Children” book of the outstanding teacher, consisting of 102 pages and containing 75 small didactic products, along with fairy tales, songs, bayati (national quatrains), rhymes, and a wide space is reserved paremiological units – proverbs, riddles, tongue twisters and various children's games to develop their memory, a clear expression of their thoughts, correct pronunciation and other skills and abilities. Having included in the “A gift to Children” book the folklore material, the author pursued some the purposes: to improve outlook of children, to explain them necessity of confidence for a victory of good and justice over harm, and also to impart it skills of a correct pronunciation. Proverbs and sayings, riddles of a tongue twister and other similar genres of folklore are resulted in the book not separately, and after the text, corresponding to its maintenance and idea.

Resulted in the F.Kocharli’s “A gift to Children” book folklore materials has made considerable impact on process of formation of children's psychology, their outlook. Hence, F.Kocharli as the advanced teacher considered folklore as one of the important means of education and rising generation education.

Key words : Firidun bek Kocharly, folklor, childrens’s psychology, memory, the age level, fairy tale, proverbs, fastwords, riddle, goshma